

KENGIS 1852

1

Ik ontwaak in een weidse stilte. De wereld wacht nog op haar schepping. Duisternis en hemelgewelf omringen me. Mijn ogen zijn gericht op het uitspannel, als waterputten, maar daar is niets, zelfs geen lucht. Midden in de stilte begint mijn borstkas te sidderen en te trillen. De schokken worden heviger. In me groeit iets wat eruit dreigt te barsten. Mijn ribben worden als tralies van een kooi uit elkaar geduwd. Ik kan niets doen, enkel toegeven aan deze vreselijke kracht, zoals een kind dat over de vloer kronkelt onder een woedende vader. Je weet nooit waar de volgende klap je zal raken. Ik ben het kind. Ik ben de vader.

Voordat de wereld goed en wel geschapen is, in de ochtendschemering, haast ik me naar buiten. Op mijn rug draag ik mijn ransel, in mijn hand mijn handgesmede bijl. Op een afstandje van de lage stal blijf ik staan, onder dekking van de bosrand. Voor het geval dat iemand me zou zien en zich zou afvragen waarom ik daar sta, doe ik alsof ik met mijn kleren bezig ben, ik strik een paar keer een schoenveter, verwijder denkbeeldige luizen van mijn pet en schud ze zogenaamd uit in de zuren van een mierenhoop. De hele tijd kijk ik tersluiks naar het erf. De eerste rook van de ochtend stijgt omhoog uit de schoorsteen van het woonhuis: het personeel is opgestaan.

Dan komt ze naar buiten. In haar handen bungelen lege emmers. Haar hoofddoek licht in het ochtendgloren wit op als een sneeuwhoen in wintertooi, haar gezicht is een bleke ring met heldere ogen en donkere wenkbrauwen. Ik voel haast de zachtheid van haar wangen, van haar smalle roze lippen, die ik lieve woordjes hoor vormen in gedempt gezang. De koeien met hun volle ochtenduiers luisteren en loeien vol verwachting

wanneer ze de zware staldeur opent en naar binnen glipt. Het gebeurt allemaal heel vlug, veel te snel. Ik probeer mijn zintuigen te scherpen om dit beeld te bewaren, zodat ik het steeds opnieuw kan oproepen. En toch is het niet genoeg, ik moet haar ook morgen zien. De wiegende heupen onder haar schort, de zachte ronding van haar boezem, de hand die de haak van de staldeur beetpakt. Ik sluip dichterbij, loop op een holletje over het erf alsof ik een dief ben en houd stil bij de deur. Dan omsluit ik de haak met mijn hand. Mijn geschramde, gespierde hand waar haar kleine, zachte zo-even nog lag. Haar vingers, die nu daar in grote koeienspenen knijpen, waardoor ze witte stralen in de melkemmern spuiten. Even trek ik aan de haak alsof ik van plan ben om naar binnen te gaan, maar dan draai ik me om en haast ik me weg, bang dat iemand me heeft gezien. Maar in mijn hand koester ik de rest van de dag de warmte van haar huid.

Als het etenstijd is, wacht ik altijd tot het laatst. Ik verschuil me in een hoekje wanneer de vrouw van de dominee de zware brijpan op tafel zet. Die dampet en is aan de buitenkant zwart als de dood, alsof hij rechtstreeks van de vuren van de duivel komt. Aan de binnenkant is de pap echter licht, goudglanzend, een beetje korrelig en romig waar hij aan de lepel plakt. Brita Kajsa roert hem door met de brede houten pollepel, ze graaft omlaag tot op de bodem en gaat dan weer omhoog, scheurt het dunne vliesje dat zich erbovenop heeft gevormd stuk en zorgt er zo voor dat de geur van hooi en stuifmeel tot in elke hoek van het woonhuis doordringt. De kinderen en de bedienden zitten te wachten; ik zie hun bleke gezichten, een zwijgende muur van honger. Met een strenge uitdrukking pakt ze de kommen en geeft ze grote scheppen aan de oudsten en kleinere aan de jongsten, aan bedienden en aan bezoekers die er toevallig zijn – ieder krijgt zijn deel. Dan worden boven de tafel de hoofden gebogen en de handen gevouwen. De dominee wacht tot iedereen stil is, dan buigt ook hij het hoofd en dankt hij gevoelvol voor ons aller dagelijks brood. Vervolgens wordt er in stilte gegeten. Het enige wat er te horen is, is het malen van de monden en het aflikken van de houten lepels. De oudsten willen meer hebben en krijgen dat ook. Brood wordt gebroken, koude gekookte snoek wordt gegeten met vaardige vingers, die de visgraten als glanzende naalden op tafel leggen. Als iedereen het bijna opheeft, werpt de vrouw des huizes een blik op het hoekje waar ik zit.

‘Kom ook eten!’

‘Dat hoeft niet.’

‘Maar kom toch, ga zitten. Maak plaats voor Jussi, kinderen.’

‘Ik kan wel wachten.’

Ik zie dat ook mijn meester zich naar me toe wendt. Zijn blik is glazig; ik zie dat hij gekweld wordt en dat hij zijn best doet dat te verbergen. Met een kort knikje beweegt hij me ertoe naar de tafel te schuifelen. Ik houd mijn nap op, de mok die ik zelf in Karesuando uit gevlamd hout heb gesneden en die ik mijn hele leven al bij me heb. Eerst was hij wit als de huid van een zuigeling, maar in de loop van de tijd is hij door zon en zout en wassen in duizenden wateren donker geworden. Ik voel hem zwaar worden als de domineesvrouw haar lepel erin leegt en ik zie dat ze de randen afschraapt om nog wat te verzamelen, maar dan zit ik alweer in mijn hoekje op de vloer, met mijn benen gekruist. Ik schuif de dikke, naar gerst smakende pap, die al wat afgekoeld is en nu net zo warm is als mijn mond, snel naar binnen. Ik voel hem door mijn keel naar beneden glijden en omsloten worden door mijn maagspiieren. Daar verandert hij in de kracht en warmte die me in leven houden. Ik eet altijd als een hond: gulzig en waakzaam.

‘Kom, neem nog wat,’ spoort de vrouw des huizes me aan.

Maar ze weet dat ik niet kom. Ik eet maar één keer. Ik neem wat me wordt gegeven, nooit meer.

Mijn mok is leeg. Ik strijk met mijn duim als poetsdoekje over de ronde wand en lik hem schoon, ik lik en slik tot de mok schoongewassen is. Zacht glijdt hij weer in mijn zak. Mijn mok geeft me te eten, hij trekt al het eetbare naar zich toe wat er maar te vinden is. Dikwijls was ik uitgehongerd en slap, de instorting nabij. Maar als ik dan mijn mok tevoorschijn haalde, werd hij gevuld met een vissenkop. Of rendierbloed. Of bevroren bessen van een berghelling. Zomaar. En ik smikkelde het op en hervond mijn krachten. Je krijgt genoeg om de dag te overleven. Op meer hoop ik niet, zo ben ik tot hier gekomen. Daarom ging ik ook op de grond zitten. Nooit zou ik een hoge borst opzetten of eisen stellen, iets weggrissen als een raaf of briesen als een veelvraat. Ik trek me liever terug. Als niemand

me ziet, blijf ik in de schaduw staan. Maar de vrouw des huizes, die ziet me. Ik verlang niets, maar ze scheidt me toch op. Haar kortaangebonden vriendelijkheid, dezelfde bezorgdheid voor alle levende wezens, of het nu koeien of honden zijn. Al wat leeft, heeft recht op leven. Zoiets.

Ik kan elk moment verdwijnen. Zo zit een zwerver in elkaar. Nu ben ik hier en het volgende moment ben ik daar. Ik sta op, pak mijn ransel en vertrek. Dat is alles. Als je arm bent, kun je zo leven. Alles wat ik bezit, draag ik met me mee. De kleren om mijn lijf, het mes aan mijn riem. Het vuurslag, de mok, de hoornen lepel, het zakje zout. Alles bij elkaar weegt het bijna niets. Ik ben snel en lichtvoetig; voordat iemand me mist, ben ik al in het volgende rivierdal. Ik laat geen sporen achter. Niet meer dan een dier. Mijn voeten trappen gras en mos plat, maar dat herstelt zich daarna weer. Wanneer ik vuur maak, gebruik ik oude vuurplaatsen, mijn as komt boven op die van anderen terecht en wordt daardoor onzichtbaar. Mijn behoefte doe ik in het bos – ik haal er een plag grond voor weg en leg die later terug. De volgende die erlangs komt, kan zijn voet er ongemerkt bovenop zetten en alleen een vos kan vaag een mensengeur ruiken. 's Winters trek ik met mijn ski's sporen over de zachte bolling van het sneeuwdek, ik vlieg een paar el boven het aardoppervlak, en als de lente komt, smelten alle afdrukken die mijn stokken hebben achtergelaten weg. Zo, zonder plunderen of vernielen, kan de mens leven. Zonder er echt te zijn. Er slechts te zijn zoals het bos, zoals het volle gebladerte van de zomer en de aardmolm van de herfst, zoals de midwintersneeuw en de ontelbare knoppen die uitbotten door de lentezon. Als je dan op een dag verdwijnt, is het net alsof je er nooit bent geweest.

3

Mijn meester lijdt. Ik zie zijn lippen krampachtig zuigen en proeven aan woorden die niet geboren willen worden. Zijn vijanden dringen steeds verder op, er gaat geen dag voorbij zonder nieuwe tegenslag en hoon. En het enige waarmee hij zich kan verdedigen is zijn pen. Tegen hun zwaarden en knuppels heft hij zijn pennenvaar op, maar de woorden willen niet komen. Elke keer als ik dat zie, wil ik mezelf slaan, mezelf hard knijpen om hem te verlossen. Ik zou alles doen om weer licht in hem te krijgen. Hij had mijn vader kunnen zijn. Zo zie ik hem in gedachten, maar toen ik daar een keer op zinspeelde, werd hij kwaad. Ik begreep dat mijn meester zijn hete wang van mij afkeerde. Ik laat me op het vloerkleed zakken als een hond. Ik wacht trouw, ik kan daar uren met mijn snuit op mijn pootjes liggen, te allen tijde bereid om hem te volgen.

Zijn voorhoofd is getekend door jaren van nadenken. Het is vuil, mogelijk van tabakssappen, mogelijk van het roet van de lamppit. Zijn haar hangt in vette slierten neer. Soms duwt hij die naar achteren als takken in een bos. Eenzaam baant hij zich een weg door schaduwen en overwoekerde moerasgronden, waar nog nooit iemand anders heeft gelopen. Helemaal alleen is hij echter niet. Ik ga zwijgend met hem mee, ik sluip achter hem aan met mijn snuit in zijn spoor, ik volg het geteerde leer van zijn laarzen, die opkrullende neuzen hebben om in ski's te kunnen steken, het geritsel van het schoenenstro, de vochtige wol van zijn broekspijpen. Hij dringt verder door in het onbekende, maar ik ben er de hele tijd. Mijn maag is leeg, maar ik klaag niet. Als een schaduw volg ik hem, aan zijn hielen gekluisterd.

Op een van onze tochten gingen we zitten bij een waterbron. Terwijl we onze dorst lesten, keek hij me van opzij nadenkend aan.

‘Hoe word je een goed mens?’ vroeg hij ten slotte.

Ik wist niet wat ik daarop moest zeggen.

‘Hoe word je goed, Jussi?’ drong hij aan. ‘Wat betekent het om een goed mens te zijn?’

‘Ik weet niet,’ stamelde ik.

De meester bleef me aankijken; hij straalde een sterk licht uit, hitte.

‘Neem ons nou, Jussi. Kijk eens naar jou en mij. Wie van ons is goed, volgens jou?’

‘U, meester.’

‘Zeg geen meester tegen me als we in het bos zijn.’

‘Ik bedoel... dominee.’

‘Waarom?’

‘Omdat u een zielzorger bent, dominee. U geeft ons Gods woord. U kunt de zondaren vergeving schenken namens de Heer.’

‘Dat is mijn ambt. Kan een ambt als zodanig een mens goed maken? Zijn er geen slechte dominees?’

‘Nee. Nee, dat kan ik me niet voorstellen.’

‘Dominees die drinken. Die overspel plegen. Die hun vrouw halfdood slaan. Die heb ik wel ontmoet.’

Ik gaf geen antwoord, maar keek stug naar de rokende boomzwam die we brandden tegen de zwermen muggen.

‘Kijk eens naar jezelf, Jussi. Je bent niet onmatig. Je drinkt niet.’

‘Dat komt doordat ik arm ben.’

‘Je scheidt niet op over jezelf. Als er iets aangeboden wordt, ben jij de laatste die naar voren komt, en als iemand je prijst, wil je er niets van weten.’

‘Dat is niet zo, dominee, ik wil alleen...’

‘Vaak merk ik niet eens dat je bij me bent. Ik moet me om-

draaien om je te zien en het zeker te weten. Je bent zo stil dat je verdwijnt. Hoe kun je dan slecht zijn?’

‘Maar u doet veel meer goede dingen, dominee.’

‘Komt dat van God, Jussi? Denk daar eens over na, denk daar eens over na. Misschien is het alleen maar de ambitie-duivel die in mijn oor fluistert. Die me lokt met wereldse praal en complimenten. Als ik sterf, hoop ik dat de mensen zich mij zullen herinneren als een groot man. Terwijl jij, Jussi, zult worden uitgewist als een schaduw die er nooit is geweest.’

‘Ik ben tevreden met wat ik heb.’

‘Is dat echt zo?’

‘Hm.’

‘Daarom ben je goed. Je bent de vriendelijkste, beste mens die ik ooit heb ontmoet.’

‘Nee, dominee...’

‘Jawel, Jussi, dat ben je. Maar wacht. Luister. Ben je daarmee een goed mens?’

‘Dat denk ik niet.’

‘Nee, je volgt misschien gewoon je natuur. Jij en ik zijn in feite heel verschillend van aard. Daarom vergelijk ik ons vaak met elkaar. Wie van ons gaat de juiste weg? Hoe moet je eigenlijk leven? Ik doe veel goeds, dat is waar. Maar ik breng ook schade toe, ik bezorg mezelf vijanden, ik kwets mijn tegenstanders en trap op hun ziel. Terwijl jij hun de andere wang toekeert.’

Hij zag dat ik wilde protesteren en stak zijn hand bezwerend op.

‘Wacht, Jussi. Maakt dat jou goed? Is dat wat de Schepper bedoelde?’

Ik keek een hele tijd naar een daas met glimmende, groenglanzende vliegenogen, die over zijn broekspijp liep en tevergeefs probeerde door de stof heen te bijten.

‘Ik heb je leren lezen, Jussi. Je leent mijn boeken, je ontwikkelt je. Ik zie dat je denkt, maar wat doe je met je gedachten? Als iemand zich tegen je keert, deins je terug – je pakt gewoon je

ransel en vertrekt. Je vlucht naar het noorden, naar de bergen. Is dat de manier waarop we moeten reageren op de dwaasheid van de wereld? Denk daarover na, Jussi. Doe je er goed aan om je nooit te verzetten?’

‘Ik simpele worm en zwerveling.’

De dominee kon een glimlach niet bedwingen toen ik zijn lievelingspsalm citeerde.

‘Jij bent een waarnemer, Jussi. Het is me opgevallen dat je de wereld om je heen bestudeert, nietwaar?’

‘Ja, maar...’

‘Je wilt begrijpen hoe de wereld en de mensen in elkaar steken. Maar woeker je met je talent? Dat is mijn vraag aan jou, Jussi. Wat doe je om het kwaad van de wereld te bestrijden?’

Ik had er niet van terug. Mijn keel zette op, ik voelde me onrechtvaardig beschuldigd en kreeg zin om weg te rennen en hem achter te laten. Met mijn snelle voeten zou ik meteen buiten bereik zijn. Hij zag hoe gekweld ik was. Hij boog zich naar me toe en legde zijn hand op mijn arm. Zo hield hij me tegen. Hij maakte een snoer vast aan mijn vleugel, alsof ik een woest fladderende mus was.

De dominee leerde me zien. Hij leerde me dat de wereld om je heen kan veranderen enkel door de manier waarop je ernaar kijkt. Mijn hele jeugd had ik door bergdalen en berkenwouden gedoold, over schraal beboste heide gedwaald en door verende veenmoerassen gesopt. Dit landschap was van mij, ik kende het als mijn broekzak, dit karige noorderland met zijn rotsige rivieroevers en zijn kronkelende dierenpaadjes.

En toch had ik nauwelijks iets gezien.

Ik weet nog dat de dominee me meenam op een van zijn ‘excursies’. Mijn ransel was gevuld met eten, tekenmaterialen en stapels dik vloeipapier, en we legden een flinke afstand af. Tegen de avond sloegen we ons kamp op in een *lehto*, een stuk hei met verspreid staande dennen, omgeven door een